

ภูมิศาสตร์คำศัพท์และคำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย Medicinal Plant Lexemes Geography and Name in Chiang rai Province

ปิยมาศ มาวงค์, ขนิษฐา ใจมน

Piyamas Mavong, Kanita Chaimano

บุญเหลือ ใจมน, สนม ครุฑเมือง

Boonlue Chaimano, Sanom Krutmueang

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง

Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University

E-mail: husoc@g.lpru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์คำเรียกชื่อพืชสมุนไพร 2) ศึกษารูปแบบของคำศัพท์และการใช้รูปแบบของคำศัพท์ในคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย และ 3) จัดทำแผนที่ภาษาภูมิศาสตร์คำศัพท์ของคำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย ขอบเขตด้านข้อมูลและขอบเขตด้านพื้นที่ โดยขอบเขตด้านข้อมูล เป็นคำศัพท์พืชสมุนไพร ประเภทพืชชนิดต่าง ๆ ขอบเขตด้านพื้นที่ 18 อำเภอในจังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัยพบว่า

1. คำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงรายประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก ได้แก่ คำบ่งชื่อพืช หน่วยคำบ่งชื่อพืช แก่นชื่อ และคำขยายชื่อพืช ซึ่งแต่ละอำเภอมียกทั้งหมดที่เรียกเหมือนกันบ้าง เรียกต่างกันบ้าง หากนำมาเปรียบเทียบกับภาษาไทยมาตรฐาน พบว่า 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่ลาว อำเภอเวียงชัย อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน มีคำเรียกพืชสมุนไพรที่แตกต่างกันมากที่สุด
2. การแปรของคำหรือรูปแบบคำเรียกพืชสมุนไพร พบทั้งที่เป็นคำพยางค์เดียว และคำหลายพยางค์ ได้แก่ การแปรพยางค์ของแก่นชื่อหรือคำขยาย คือแก่นชื่อหรือคำขยายที่มีมากกว่าหนึ่งพยางค์ หรือสองพยางค์แตกต่างกันไป การแปรของคำสองพยางค์ แก่นชื่อมีสองพยางค์ที่ต่างจากภาษาไทยมาตรฐานซึ่งภาษาไทยมาตรฐานมีสองพยางค์ แต่ในภาษาไทยถิ่นเหนือรูปแบบคำนั้นเป็นสองพยางค์หรือหลายพยางค์ก็ได้ แก่นชื่อพืชสมุนไพรส่วนใหญ่พบเป็นคำนามมีโครงสร้างภาษา ได้แก่ คำมูล แก่นชื่อ คำวิเศษณ์ คำวิเศษณ์บอกสี คำประสม ปัจจุบันพบความแตกต่างในความหมายอื่น ๆ ที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย
3. แผนที่ภาษาภูมิศาสตร์คำศัพท์ของคำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย พบการกระจายของรูปแบบคำศัพท์ 18 อำเภอ ส่วนที่มาของคำเรียกพืชสมุนไพร เรียกตาม

ได้รับบทความ: 3 มีนาคม 2566; แก้ไขบทความ: 21 มีนาคม 2566; ตอปรับตีพิมพ์: 23 มีนาคม 2566

Received: March 3, 2023; Revised: March 21, 2023; Accepted: March 23, 2023

ลักษณะมองเห็น เรียกตามภาษาชนเผ่า เรียกตามรากศัพท์เดิม เรียกตามขอบเขตของกลุ่มชาติพันธุ์ เรียกตามลักษณะของการกร่อนเสียง และเรียกตามลักษณะของถิ่นอาศัย

คำสำคัญ: ภูมิศาสตร์คำศัพท์, คำเรียกพืชสมุนไพร, การแปรรูปคำ

Abstract

The purposes of this research were: 1) to analyze the names of medicinal plants lexemes, 2) to study this lexical variations in naming medicinal plants, and 3) to create mapping the geography of medicinal plants lexemes in Chiang Rai Province. This study consists of information and area scope by a term for herbs, plant types, and 18 districts in Chiang Rai province.

The research result found that:

1. The lexemes used in naming medicinal plants in Chiang Rai Province consisted of 4 main parts including plant terms, plant names markers, stems, and plant name extension, which each district has the same name. In particular, when compared to standard Thai, it was found that 5 districts are Muang, Mae Lao, Wiang Chai, Mae Chan and Chiang Saen District have the most different uses of herbaceous plants.

2. Lexical variation for herbaceous plants found in both monosyllabic words and polysyllabic words such as syllable variation of the name or extension is the core of name, extension with more than one syllable or two syllables. The name has two syllables different from the standard Thai language. But two syllables in the northern Thai language, the word variant are two syllables or several syllables. The name of most herb plants is found as a noun with a language structure, including Khammul (Basic words that have meanings that are complete on their own), Kaenchue (lexical items), adverb, adverb of color, compound words. Currently, all variations are found in other widely used meanings.

3. Geographical language map, vocabulary of medicinal plants in Chiang Rai province. Province found the distribution of herbal plant terminology 18 districts because they have different words and different origins, which are called according to the visual characteristics. It is called according to the language of the tribe, called by the original roots, called by the boundaries of ethnic groups, called by the characteristics of sound erosion, and called by the characteristics of habitats.

Keywords: Lexemes Geography, Medicinal Plant Lexemes, Lexical Variations

1. บทนำ

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางด้านภาษาไทยถิ่นขึ้นอยู่กับถิ่นฐานที่อยู่อาศัยว่าจะใช้ภาษาใดในการสื่อสารกัน เช่น การใช้ภาษาถิ่นกลางในการสื่อสาร การใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือในการสื่อสาร หรือการใช้ภาษาถิ่นย่อยในการสื่อสาร เช่น จังหวัดเชียงรายมีภาษาไทยอง ภาษาไทลื้อ ภาษาไทยถิ่นเหนือ ที่ใช้ในการสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน ภาษาไทยถิ่นเหนือหรือที่เรียกกันว่าภาษาล้านนาหรือภาษาไทวนเป็นภาษาถิ่นที่พูดกันในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ภาษาถิ่นไทยเหนือเป็นภาษาย่อยของภาษาไทยที่ใช้พูดกันในจังหวัดต่าง ๆ ทั้งทางภาคเหนือและภาคอื่น ๆ (ปวรพรรณ เขาเรียง, 2563: 61) ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน พะเยา แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน ตาก สุโขทัย อุตรดิตถ์ และเชียงราย นอกจากนี้ ยังพบว่าการพูดภาษาไทยถิ่นเหนือในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสระบุรีด้วย คาดว่าจะอพยพมาจากเมืองโยนกเชียงแสน ภาษาของมนุษย์มีลักษณะที่เป็นสากลและหลากหลาย ภาษาของมนุษย์ประกอบด้วยภาษาต่าง ๆ (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2543: 1) ทั้งนี้จะใช้เรียกชื่อสัตว์ สิ่งของ หรือแม้กระทั่งเรียกชื่อพืชสมุนไพรในแต่ละอำเภอนั้น คำเรียกชื่อต่างกันทั้งที่พืชสมุนไพรนั้นเป็นชนิดเดียวกัน ทำให้เกิดความสับสนในการเรียกชื่อแต่นั่นถือว่าเป็นภาษามาตรฐานของแต่ละอำเภอที่ใช้เรียกกัน (วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, 2554: 1-3) ได้นิยามภาษาไทยถิ่นว่า ภาษาไทยถิ่นที่พูดตามท้องถิ่นของประเทศไทยก็เป็นภาษาถิ่นของตระกูลไทดั้งเดิมที่แตกต่างกันไป ภาษาที่ใช้พูดติดต่อสื่อสารตามท้องถิ่นต่าง ๆ สื่อความหมายเข้าใจกันในท้องถิ่นนั้น ๆ จึงเป็นอัตลักษณ์ในด้านภาษาของตนเองที่มีการนำไปใช้ในการสื่อสารของชีวิตประจำวันกับคนในชุมชนของแต่ละอำเภอ ในจังหวัดเชียงรายภาษาที่ใช้เรียกชื่อ “พืชสมุนไพร” สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม รวมถึงเป็นรากฐานเกษตรกรรมที่มีคุณค่าของจังหวัดเชียงราย ทั้งนี้พืชสมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและสังคมชุมชนมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการนำพืชสมุนไพรมาประกอบอาหารคาว หวาน เป็นยารักษาโรค ใช้ในการบำบัดดูแลและฟื้นฟูสุขภาพ ภาษาบ่งบอกถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้แก่ ภาษาที่ใช้ในพิธีกรรม ภาษาที่ใช้ตั้งชื่อวัด หมู่บ้าน นามสกุลยอบบ่งบอกถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้ใช้ภาษานั้น ๆ คำเรียกชื่อพืชผักพื้นบ้านเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ใช้บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของภาษาที่มีการเรียกชื่อที่แตกต่างกัน (สุนัฐชา กันทา, 2562: 93)

เราจะเห็นได้ว่าชื่อของพืชสมุนไพรที่เรียกนั้นเป็นชื่อที่แตกต่างกันแต่เป็นพืชชนิดเดียว และเราต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับสมุนไพรตัวนั้นด้วยว่าสามารถนำมารับประทานหรือใช้อย่างไรเพื่อให้ได้ผลดีที่สุด การที่คนเรากินเป็น รู้จักกิน นอกจากจะทำให้เรามีสุขภาพที่แข็งแรงแล้ว อาการเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไม่กล้าเข้ามาเบียดเบียนทำลายสุขภาพเรา พืชสวนครัวและผลไม้ที่อยู่ใกล้ตัวเราส่วนใหญ่แล้วนอกจากให้ความอร่อย ยังเป็นยารักษาอาการของโรคต่าง ๆ ได้อีกด้วย เพราะผู้คนสมัยก่อนเขาไม่มียารักษาโรค ก็ได้สมุนไพรเหล่านี้ที่ช่วยบรรเทาอาการลงได้ แต่ถึงอย่างไรก็ควรเลือกกินเลือกใช้พืชสมุนไพรให้เหมาะสมกับโรคกับคน ซึ่งแต่ละคนมีระบร่างกายไม่เหมือนกัน (พินิจ จันทร และคณะ, 2551: บทนำ) ความรู้ในการใช้

พืชสมุนไพรนั้น เกิดจากความรู้เชิงวัฒนธรรม การทดลองปฏิบัติ การคัดเลือก และการถ่ายทอดโดยชุมชนและสังคมเป็นเวลาต่อเนื่องกันมายาวนาน เป็นการเรียนรู้จากความจริงในการดำเนินชีวิตซึ่งเรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ภูมิปัญญาชาวบ้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค เป็นส่วนหนึ่งของการแพทย์พื้นบ้านของสังคมไทยที่มีมา ช้านานก่อนที่การแพทย์แผนตะวันตกหรือแพทย์แผนปัจจุบันจะเข้ามาแพร่หลายอย่างเช่นปัจจุบันนี้ และแพทย์พื้นบ้านของไทยที่รวมถึงการใช้สมุนไพร และเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนไทยนั้น ยังคงเป็นที่พึ่งของทางเลือกหนึ่งในการดูแลสุขภาพของคนไทยได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท นอกเหนือจากนี้ พระราชบัญญัติ (พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย, 2542: 29) ได้ให้ความหมายของสมุนไพรไว้ว่าสมุนไพรหมายถึง พืช สัตว์ จุลชีพ ธาตุวัตถุ สารสกัดดั้งเดิมจากพืชหรือสัตว์ที่ใช้หรือแปรรูปหรือผสมหรือปรุงเป็นยาหรืออาหารเพื่อการตรวจวินิจฉัยบำบัด รักษา หรือป้องกันโรคหรือส่งเสริมสุขภาพร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ และให้ความหมายรวมถึงถิ่นกำเนิดหรือถิ่นที่อยู่ของสิ่งดังกล่าวด้วย

ดังนั้นสมุนไพรจึงเป็นมากกว่าอาหารและยาหรือสิ่งใช้สอยที่ได้จากธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของความรู้เชิงวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อ คุณค่า การลองปฏิบัติ คัดเลือก และถ่ายทอดโดยชุมชนและสังคมเป็นเวลานานต่อเนื่องกันมา เกิดจากการเรียนรู้จากความจริงในการดำเนินชีวิตกับแผ่นดิน การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรจึงจำเป็นต้องมีองค์ความรู้กระจัดกระจายอยู่ที่ตัวคนไม่เหมือนกับความรู้ตะวันตกที่พัฒนาไปเป็นระบบแล้วจะอยู่ในตำราหรือบันทึกต่าง ๆ แต่ของไทยยังไม่มีการจัดระบบ ยังคงเป็นภาษาท้องถิ่นเช่นปริศนาคา คนรุ่นหลังอ่านไม่เข้าใจ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีการรวบรวมองค์ความรู้ขึ้นมาเป็นระบบ เพราะถ้าปราศจากซึ่งภูมิปัญญาพื้นบ้านการนำสมุนไพรมาใช้จะยุ่งยากมากเนื่องจากไม่รู้วิธีการใช้ประโยชน์ สมุนไพรต่าง ๆ ใช้เป็นยา เช่น ใบมะขามแขกใช้กินเป็นยาระบายหรือใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น ผลมะกรูดใช้สระผม ตระไคร้หอมใช้ไล่ยุง เป็นต้น ยาบำรุงเลือด ขนานที่ 1 ทานให้เอาใบมะกา 12 ใบ ใบมะนาว 108 ใบ ผลมะกรูด 3 ผล (ผ่า 4 เอา 3) ตู๋ยาทั้ง 3 อย่างนี้นำมาใส่หม้อดินต้มกับน้ำพอสมควร ใช้น้ำยารับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา เวลาก่อนอาหาร วันละ 3 เวลา มีสรรพคุณเป็นยาบำรุงโลหิตระดูของสตรี ได้ผลดีมาก ยาห้ามเลือด ขนานที่ 1 ให้เอาใบต้นสาบเสือ (หรือใบเสื่อหมอบ) สด ๆ นำมาตำให้แหลก ใช้พอกที่บาดแผลที่เลือดออก มีสรรพคุณเป็นยาห้ามเลือดให้หยุดออกทันที เคยใช้รักษาตัวเองได้ผลดีมากแล้ว ขนานที่ 2 ให้เอาสารส้มนำมาละลายกับน้ำ ใช้ทาที่เป็นแผล มีสรรพคุณช่วยห้ามเลือด ได้ผลดีมาก ขนานที่ 3 ให้เอาสารส้ม นำมาบดให้ละเอียด ผสมกับขี้ผึ้งสีปากใช้ทาที่เป็นแผล มีสรรพคุณช่วยห้ามเลือดดีมาก (หลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า, 2539: 1-20) การปลูกพืชสมุนไพรนอกจากจะเรียกชื่อต่างกันโดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่มีความหมายดี ยังปลูกเพื่อประโยชน์ใช้เป็นยารักษาโรคอีกด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของ แถบอำเภอมะลวย อำเภอมะลวย อำเภอมะลวย ปลูกเป็นยารักษาโรค เช่น มะกรูด นำมารักษาหนังศีรษะที่เป็นรังแค, ใบ ช่วยดูดกลิ่นในรองเท้า ตะไคร้หอม กลิ่นหรือสารสกัดจากตะไคร้หอม

ช่วยกำจัดแมลงที่กัดกินพืช, สาบเสือ ใช้กินสด ช่วยให้เจริญอาหาร, ขมิ้น ข่า จิง ราก เหง้า ใช้กินสด ช่วยกำจัดสารพิษในร่างกาย เสริมภูมิคุ้มกันให้ร่างกาย พืชสมุนไพรที่ปรากฏในมหาชาติล้านนฉบับสร้อยรวมธรรม ได้แบ่งกลุ่มพืชสมุนไพรออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือพันธุ์ไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นพันธุ์ไม้ที่ไม่ได้ปลูกเอง แต่ขึ้นตามธรรมชาติ ตามสถานที่ต่าง ๆ หมายถึงว่าขึ้นเองตามป่าเขา หนองน้ำต่าง ๆ อันได้แก่ เครือเขาต่าง ๆ ฯลฯ ไม้ใหญ่ ได้แก่ ไม้คู่ ตะเคียน ไม้ตาน ไม้ทองหลาง นมนาง ไม้ฝาง ฯลฯ ส่วนพืชสมุนไพรที่ปลูก หรือเพาะปลูก ได้แก่ ผักชี ผักไผ่ ผักหอมแดง ผักแคบ ผักเสี้ยน ผักหมากขี้หูด ฯลฯ พืชน้ำก็มีที่สามารถนำมารับประทานได้ เช่น บัวชนิดต่าง ๆ ผักหนาม ผักบุ้ง ผักตบ พุดถึงพันธุ์ไม้ที่ปลูกไว้เพื่อประโยชน์ใช้สอย คือ ปลูกไว้เพื่อเป็นพืชผักสวนครัว บางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องดูแลมาก บางชนิดที่มีมือเกาะ เช่น ถั่ว ผักแคบ ฟัก หมากนอยต่าง ๆ ก็จะทำ “ฮั้วฮั้ว” “ค้ำ” หรือ “ซัง” ให้ขึ้นเอง ดูแลโดยการหมั่นรดน้ำพรุนดินก็เจริญเติบโตออกดอกผลได้ดี และบางชนิดในจังหวัดเชียงราย เช่น หอมขาว พริก หอมแดง หรือหอมบัว หอมป้อม หรือผักชี ปลูกไว้เพื่อใช้ตกแต่งอาหาร ชูรสอาหาร (สมหวัง อินทร์ไชย, 2560: 31-33)

นอกจากนี้งานวิจัยของ (สุณัฐชา กัณหา, 2562: 91) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคำเรียกชื่อผักพื้นบ้านในภาษาไทยใหญ่ บ้านเมืองปอน ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน และงานวิจัยคำเรียกชื่อพืชในกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือของ (อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, 2557: 72-85) สาขาวิชาภาษาศาสตร์ ภาควิชาภาษาและคติชนวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พบว่าโครงสร้างระบบไวยากรณ์คำเรียกชื่อพืชประกอบด้วย 4 ส่วนคือ คำบ่งกลุ่มพืช หน่วยคำบ่งกลุ่มพืช แก่นชื่อ และคำขยายพืช แก่นชื่อจะเป็นส่วนที่ต้องปรากฏเสมอเพื่อจำแนกชนิดพืช ส่วนคำบ่งกลุ่มพืช หน่วยคำบ่งกลุ่มพืช และคำขยายพืช จะปรากฏร่วมกับแก่น ชื่อพืชหรือไม่ก็ได้ การเปรียบเทียบการใช้คำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือนั้น คำเรียกชื่อพืชในภาษาไทยมาตรฐานทุกคำ ปรากฏในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไททุกกลุ่ม แต่มีรายละเอียดแตกต่างกัน คือ ปรากฏภาษาไทยเหมือนกันทุกประการ แต่จะมีความแตกต่าง 2 ประการ ประการแรกเป็นความแตกต่างที่เกิดจากการแปรในคำเดียวกัน ประการที่สองเป็นความแตกต่างที่เป็นการใช้คำเรียกชื่อพืช คำบางคำเป็นภาษาไทยมาตรฐาน และคำบางคำเป็นภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกันเอง การแปรในคำเรียกชื่อพืชเดียวกันพบอย่างน้อย 7 ลักษณะ ได้แก่ การแปรหน่วยเสียงพยัญชนะและสระของแก่นชื่อหรือคำขยาย การแปรพยางค์ของแก่นชื่อหรือคำขยาย การแปรคำบ่งกลุ่มพืช การแปรหน่วยคำบ่งกลุ่มพืช การแปรข้ามกลุ่มของคำบ่งกลุ่มพืชและหน่วยคำบ่งกลุ่มพืช การแปรปรากฏของแก่นชื่อ และการแปรปรากฏ ของคำขยายภาษาไทยที่ใช้คำเรียกชื่อพืชคำเดียวกับภาษาไทยมาตรฐานเป็นจำนวนมากที่สุดกลุ่มแรกคือ ไทยโคราช ไทยกลาง ไทยช่อง และไทยสุโขทัย รองลงไปเป็นไทยอีสาน ไทยสุพรรณบุรี ไทยเลย ไทยนครไทย ไทยดี ไทยจีน ไทยแฉ่งและลาวเวียง รองลงไปอีกเป็นไทย หล่มสัก ไทยพวน ไทยครั้ง ไทยใหญ่ และไทยหย่า และกลุ่มสุดท้ายได้แก่ ไทยยอง ไทยลื้อ และคำเมือง

การจำแนกพื้นบ้านของคำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือของประเทศไทย นั้นพบที่มีความซับซ้อนโดยมีระดับชั้น ทางชีวภาพชาติพันธุ์ถึง 9 ระดับชั้น ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ในระบบคิด ส่วนมโนทัศน์พื้นบ้านศึกษาได้จากการจำแนกประเภทของการสื่อความหมายของหน่วยศัพท์แก่นชื่อพืชและคำขยายชื่อพืช แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ การใช้ความหมายจำเพาะ การใช้ความหมายนามนัย และการใช้ความหมายอุปลักษณ์ คำเรียกสมุนไพรชนิดต่าง ๆ มีทั้งลักษณะภายใน และลักษณะภายนอกที่ปรากฏให้เห็นด้วย ผัสสะหรือสัมผัสทั้ง 5 นอกจากนี้ยังพบงานวิจัยของ (อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, 2552: 74-77) เรื่องการแปรของคำเรียกชื่อพืชในเขตพื้นที่รอยต่อ 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง คือคำเรียกชื่อพืชสะท้อนให้เห็นลักษณะธรรมชาติของพืชที่มีอยู่ในท้องถิ่น อาจมีการใช้คำศัพท์ที่เหมือนกันหรือต่างกันตามทางลักษณะของภาษาและยังพบว่าการใช้คำศัพท์คนละคำและการใช้คำศัพท์เดียวกันมีทั้งการใช้คำเหมือนกันทุกประการและใช้คำศัพท์เดียวกัน แต่มีการแปรไปต่าง ๆ กัน โดยพบว่าแปรตามหน่วยเสียง จำนวนพยางค์ การใช้คำขยายชื่อพืชต่างกัน การใช้และไม่ใช้คำขยายชื่อพืช การใช้คำกลุ่มพืชต่างกัน คำเรียกชื่อพืชในภาษาท้องถิ่นมีความแตกต่างและแปรไปจากภาษาไทยมาตรฐานจากการเรียกชื่อสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย พบว่าชื่อสมุนไพรต่าง ๆ ที่เป็นภาษาไทยถิ่นเหนือเรียกตามศัพท์ดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่แล้ว และเรียกตามสถานที่ตั้งของแต่ละอำเภอนั้น เช่น แถบติดชายแดนจะใช้ภาษาที่ต่างไป เช่น อำเภอแม่ลาว เรียก กระเจี๊ยบแดง ว่า ส้มแดง อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่สาย ผักเก้งเขง หรือส้มเก้งเขง

เราอาจกล่าวได้ว่าจังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางเหนือสุดของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่าและประเทศลาว ลักษณะภูมิศาสตร์ของจังหวัดเชียงราย เป็นเทือกเขาสูงมีป่าไม้ปกคลุม และมีแม่น้ำสำคัญ 4 สาย ได้แก่ แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำรวก แม่น้ำโขง จึงทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เห็นได้จากประชากรส่วนมากของจังหวัดประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการป่าไม้เป็นหลัก นอกจากนั้นจากพื้นที่ของจังหวัดเชียงรายมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่าและประเทศลาว ตลอดจนมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่กระจัดกระจายตามอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดเชียงราย จากข้อมูลการศึกษาภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในงานของ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2550: 1-5) แสดงให้เห็นว่านอกจากจะใช้ภาษาคำเมืองแล้วยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาย่อยถึง 21 ภาษา ได้แก่ ไทยกลาง ลาวอีสาน ไทลื้อ ไทขิ่น ว้า ขมุ ยอง ลาวเวียง ปะหล่อง พม่า ลีซอ ละหู่ละหู่ญี่ ละหู่ เฌเล ละหู่ชี บิซู อาข่า(อิก้อ) กะเหรี่ยงสะกอ กะเหรี่ยงโปว ตองสู และจีนฮ่อ ความหลากหลายด้านพันธุ์พืชและความหลากหลายด้านชาติพันธุ์ในจังหวัดเชียงรายจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาภูมิศาสตร์คำศัพท์ของคำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงรายเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ทางด้านการศึกษาภาษาอันเป็นแนวทางการศึกษาในเขตพื้นที่อื่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์คำเรียกชื่อพืชสมุนไพรของจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษารูปแบบของคำศัพท์และการใช้รูปแบบของคำศัพท์ในคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อจัดทำแผนที่ภาษาภูมิศาสตร์คำศัพท์ของคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 กลุ่มประชากร การศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิศาสตร์คำศัพท์ของคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย เป็นการศึกษาชื่อพืชสมุนไพรประเภทพืชสวนครัว ผลไม้ และวุ้นต่าง ๆ ใน 18 อำเภอของจังหวัดเชียงราย โดยวิเคราะห์คำเรียกชื่อพืชสมุนไพรศึกษารูปแบบของคำศัพท์และการใช้รูปแบบของคำศัพท์ในคำเรียกชื่อพืชสมุนไพร และจัดทำแผนที่ภาษาภูมิศาสตร์คำศัพท์ของคำเรียกชื่อพืชสมุนไพร **กลุ่มผู้บอกภาษา** ทั้งชายและหญิงเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรเป็นอย่างดีที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอตามกลุ่มเป้าหมาย 18 อำเภอ โดยการสุ่มเลือกแผนที่จังหวัดเชียงราย เพื่อให้ได้อำเภอละ 5 คน จึงดำเนินการประสานงานกับนายทหาร (จ่าสิบเอกวณัฐชา จันคำเรือง ตำแหน่ง นายสิบแผนที่ ฝ่ายแผนที่ มณฑลทหารบกที่ 37 เชียงราย จังหวัดเชียงราย) เลือกพื้นที่ซึ่งได้หมู่บ้านที่ผู้วิจัยลงพื้นที่รวมอำเภอละ 5 คน ได้ทั้งหมด 90 คน ตามกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยยึดตัวอย่างตารางเก็บข้อมูลต่าง ๆ ของสมทรง บุราพัฒน์, รุ่งอรุณ และวิไลวรรณ (2557) เป็นการใช้เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ ตารางการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยออกแบบตารางการเก็บข้อมูล ได้แก่ ตารางการเก็บข้อมูลภาคสนาม ตารางหน่วยบรรณชื่อสมุนไพร ตารางหน่วยบรรณคำศัพท์ 5 อำเภอ (สมทรง บุราพัฒน์, 2543: 155-156) ตารางหน่วยบรรณคำศัพท์ 5 อำเภอ ตารางวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยออกแบบตารางวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ คือ ตารางของจำนวนผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ คิดเป็นร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกเพศ ตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรจากผู้บอกภาษาพื้นที่เก็บข้อมูล และตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลคำเรียกชื่อพืชสมุนไพร (สมทรง บุราพัฒน์: 2543) ตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรจากผู้บอกภาษาพื้นที่เก็บข้อมูล ตารางผลการวิเคราะห์ข้อมูลคำเรียกชื่อพืชสมุนไพร และโปรแกรมการทำแผนที่ภาษา ผู้วิจัยประสานงานไปทางค่ายทหารเมืงรายมหาราชจังหวัดเชียงราย ซึ่งได้รับความร่วมมือจากกรมแผนที่จังหวัดเชียงรายโดยการนำแผนที่ด้วยโปรแกรม QGIS เพื่อเลือกพื้นที่ที่ต้องการคือจังหวัดเชียงราย เปิดข้อมูลเขตการปกครองระดับจังหวัด ระดับตำบล และตั้งค่าระบบภูมิศาสตร์เพื่อหาพื้นที่ และใช้โปรแกรม Adobe Photoshop ตัดภาพแผนที่

เลือกอำเภอที่ต้องการ (จำลองเอกสาร จันคำเรื่อง ตำแหน่งนายสิบแผนที่ ฝ่ายแผนที่ มณฑลทหารบกที่ 37 เชียงราย)

1) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เป็นการพูดคุยสอบถามในเรื่องของชื่อพืชสมุนไพรที่ผู้บอกภาษารู้จัก สมุนไพรแต่ละชนิดมีชื่ออย่างไร

2) การสนทนากลุ่มเกี่ยวกับชื่อของพืชสมุนไพร เป็นการสนทนากลุ่มจำนวน 8-12 คนขึ้นไป เป็นการสัมภาษณ์เรื่องชื่อพืชสมุนไพร แต่ละคนให้ความรู้หรือไม่ เหมือนกันหรือไม่ แสดงความคิดเห็นร่วมกัน

3) การเล่าเรื่องเกี่ยวกับชื่อของคำเรียกชื่อพืชสมุนไพร เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเล่าเรื่อง หรือบอกว่าพืชสมุนไพรชนิดนี้ทำไมถึงเรียกชื่อเช่นนี้ มีประโยชน์และสรรพคุณอย่างไร

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล จากข้อมูลที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลมาแล้วนั้น ผู้วิจัยจะนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ตามประเภทของพืชสมุนไพร นำมาวิเคราะห์ ดังนี้

1) วิเคราะห์รูปแบบของคำศัพท์และรูปแบบการใช้คำศัพท์ของคำเรียกชื่อสมุนไพรที่ปรากฏในแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงราย

2) วิเคราะห์คำเรียกชื่อสมุนไพรที่ปรากฏในแต่ละอำเภอของจังหวัดเชียงรายจากข้อมูลที่ได้นี้ ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดทำแผนที่ภูมิศาสตร์คำศัพท์ของคำเรียกพืชสมุนไพร

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจาก 2 แหล่งคือ

1) ข้อมูลจากเอกสารและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความ แนวคิดทฤษฎี รายงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษางานวิจัยครั้งนี้

2) แหล่งข้อมูลบุคคล ผู้บอกภาษา หรือบุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์ในการใช้พืชสมุนไพร รู้จักชื่อของพืชสมุนไพรชนิดนั้น ๆ ได้แก่กลุ่มผู้สูงอายุทั้งชายและหญิงที่อาศัยอยู่ถิ่นลำนาดั้งเดิมคิดเป็นร้อยละ 100% ของ 90 คน คือ จำนวนทั้งหมดหารด้วย 100 คูณด้วยจำนวนเปอร์เซ็นต์ (%) (Ferguson, 1981 อ้างใน จตุพล ยงศรี: 2553) แทนสูตรคือ 90 คน หารด้วย 100 จากนั้นนำผลลัพธ์จากการหารมาคูณกับ 100 จึงได้คำตอบตามจำนวน

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปผลการศึกษา ได้ดังนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์คำเรียกพืชสมุนไพร ลักษณะไวยากรณ์คำเรียกพืชสมุนไพรในเชียงราย คือวิเคราะห์คำเรียกชื่อพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย ทั้ง 18 อำเภอ ได้แก่

1) อำเภอเมือง 2) อำเภอขุนตาล 3) อำเภอเชียงของ 4) อำเภอเชียงแสน 5) อำเภอดอยหลวง 6) อำเภอเทิง 7) อำเภอแม่ลาว 8) อำเภอป่าแดด 9) อำเภอพาน 10) อำเภอเวียงป่าเป้า 11) อำเภอพญาเม็งราย 12) อำเภอแม่จัน 13) อำเภอแม่ฟ้าหลวง 14) อำเภอแม่สาย

15) อำเภอมะสรวาย 16) อำเภอยะแยง 17) อำเภอยะแยงชัย และ 18) อำเภอยะแยงชัยรุ่ง มีความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละอำเภอ มีความแตกต่างทางด้านคำศัพท์หรือคำเรียกชื่อหรือแม้กระทั่งแตกต่างทางด้านภาษา คำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย พบ 4 ส่วน ได้แก่ คำบ่งชื่อพืช หน่วยคำบ่งชื่อพืช แก่นชื่อ และคำขยายชื่อพืช มีรายละเอียด ดังนี้

1. คำบ่งชื่อพืช คำที่เป็นหน่วยคำอิสระที่ปรากฏโดยลำพังจะปรากฏในตำแหน่งแรกของคำ พบ 3 กลุ่ม ได้แก่ คำบ่งชื่อพืชทั่วไป คำบ่งกลุ่มส่วนประกอบของพืช และคำบ่งกลุ่มหน้าที่ของพืช

1.1 กลุ่มคำบ่งชื่อพืชทั่วไป เป็นกลุ่มคำที่ใช้บ่งว่าแก่นชื่อนั้นเป็นพืชชนิดหนึ่ง รวมถึงพืชชนิดนั้นเรียกชื่ออะไรได้บ้าง เช่น

ใบหูเสือ	ได้แก่	ใบหูแมว	ใบหูเผือก	หอมด่วนยักซ์
ใบแมงลัก	ได้แก่	ก้อมก้อม	ใบก้อม	ใบอิตุ
ยี่หระ	ได้แก่	จันทมวอด	กะเพราควาย	เชียงฮุ้งเมีย

1.2 คำบ่งกลุ่มส่วนประกอบพืช เป็นส่วนประกอบของพืชที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ คำบ่งชื่อพืชประเภทนี้ที่พบ ได้แก่ ต้น ใบ ดอก ลูก ยอด

1.3 คำบ่งกลุ่มหน้าที่พืช ใช้บ่งลักษณะนำพืชสมุนไพรชนิดนั้นไปใช้งาน ซึ่งจะแบ่งกลุ่มย่อยคือ พืชกินได้ ใช้รับประทานแบบสดเป็นผักแนม ใช้รับประทานแบบสุก โดยการผ่านความร้อน พืชที่ใช้เป็นยาและเวชพืช

2. หน่วยคำบ่งชื่อพืช เป็นหน่วยคำไม่อิสระ ปรากฏโดยลำพังไม่ได้ และเมื่อรวมกับคำอื่นแล้วจะใช้เป็นคำพยางค์เดียวกันก็ได้ หรือหลายพยางค์ก็ได้ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ หน่วยคำบ่งกลุ่มผล หน่วยคำบ่งกลุ่มเพศสภาพ และหน่วยคำบ่งกลุ่มสัตว์ ดังนี้

2.1 หน่วยคำบ่งกลุ่มผล ใช้บ่งว่ากลุ่มพืชนั้น เป็นพืชที่มีผล ผัก เมล็ด ส่วนใหญ่กินได้ คำบ่งชื่อพืชประเภทนี้ที่พบ ได้แก่ มะ สะ เพี้ย

2.2 หน่วยคำบ่งกลุ่มเพศสภาพ ใช้บ่งว่าแก่นชื่อนั้นเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย แก่นชื่อบ่งบอกว่าเป็นเพศชาย ได้แก่คำว่า บ่าหนามไก่อ ไข่ห้า ปู่เจ้าห้ามกาย หมอย ฤาษี ลูกเขยตายแม่ยายทำศพ ส่วนแก่นชื่อที่บ่งบอกว่าเป็นเพศหญิง ได้แก่คำว่า ดอกนี้วนาง วนานางคำ ผักอีแลว นางแลว นางลาว อีเสียด อีโร พระญาสามสิบสองเมีย ลูกเขยตายแม่ยายทำศพ เป็นต้น

2.3 หน่วยคำบ่งกลุ่มสัตว์ เป็นคำที่บ่งว่าแก่นชื่อนั้นเป็นสัตว์ เช่น ไก่ ปลา เสือ แมว สุนัข กิ้งกือน้อย ครุฑ หรือในคำหนึ่งคำบ่งแก่นชื่อว่าเป็นสัตว์หลายชนิด เช่น ช้าง กบมังกร

3. แก่นชื่อ แก่นชื่อพืชสมุนไพรคือคำศัพท์ที่เรียกโดยทั่วไปสามารถบ่งบอกว่าพืชสมุนไพรชนิดนั้นคืออะไร มักเป็นภาษาไทยถิ่นเหนือ จะแตกต่างกับภาษาไทยมาตรฐาน ตัวอย่างเช่น

3.1 แก่นชื่อ ภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาไทยถิ่นเหนือ

ใบหูเสือ ใบหูเสือ ใบหูแมว, ใบหูเผือก, หอมด่วนยักซ์

มะระหวาน มะระหวาน บานอยของ, บานอยซ้อง, ฟักแม้ว, เชื้อเคื้อ

3.2 แก่นชื่อพืชสมุนไพรส่วนใหญ่พบเป็นคำนามมีโครงสร้างภาษา
แบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1) คำมูล เป็นคำพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ก็ได้ เช่น

1.1) คำพยางค์เดียว เช่น ไพร ยอ (ลูกยอ)

1.2) คำหลายพยางค์ เช่น ยี่หระ กระถิน

2) แก่นชื่อพืชสมุนไพรจำนวนหนึ่งเป็นคำวิเศษณ์ และจำนวนหนึ่งเป็นคำวิเศษณ์บอกสี เช่น ช้อยาย ชะอม สะเดา หอมแดง หอมขาว ค้อนหมาขาว เสี้ยวแดง เป็นต้น

3) คำประสม เป็นการประสมคำเป็นการสร้างคำโดยนำคำมูลตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปมาเรียงต่อกัน ทำให้เกิดความหมายใหม่ คำบางประเภทนี้ที่พบ เช่น ลูกยอ ดอกแก้ว นมแมว นมควาย ฟักเขียว

4) คำนามสังเคราะห์ มาจากกริยาวลีหรือประโยค คำบางประเภทนี้ที่พบเป็นประโยคที่ปรากฏในคำเรียกชื่อพืชสมุนไพร เช่น ลูกเขยตายแม่ยายทำศพ ฟ้าทลายโจร เป็นต้น นอกจากนี้แก่นชื่อพืชที่พบคำจำนวนหนึ่งจะมาจากการกร่อนเสียง ได้แก่

มะรุม กร่อนมาจาก หมาก+รุม

มะอึก กร่อนมาจาก หมาก+อึก

มะหาดกร่อนมาจาก หมาก+หาด

4. คำขยายชื่อพืช คำขยายชื่อพืชสมุนไพรที่พบส่วนใหญ่เป็นคำที่ระบุชนิดของพืช พบว่าคำเรียกจะปรากฏในตำแหน่งขวาของแก่นชื่อ คำขยายชื่อพืชสมุนไพรในโครงสร้างพบที่เป็นคำและวลี มีดังนี้

4.1 คำ พบทั้งคำนามและคำกริยา เช่น ไมยราบ ผักสีเสียด กระชับ สะเดาดิน เป็นต้น

4.2 วลี พบทั้งนามวลีและกริยาวลี เช่น สาบแร้งสาบกา ผักคราดหัวแหวน พญาสามสิบสองเมีย ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น

4.2 ผลการศึกษารูปแปรของคำศัพท์และการใช้รูปแปรของคำศัพท์ในคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย รูปแปรของคำศัพท์และการใช้รูปแปรของคำศัพท์ในคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรการเปรียบเทียบลักษณะและการใช้คำเรียกพืชสมุนไพร เป็นการเปรียบเทียบระหว่างภาษาไทยมาตรฐานและภาษาไทยถิ่นเหนือ การเปรียบเทียบลักษณะและการใช้คำเรียกชื่อพืชสมุนไพรในภาษาไทยถิ่นเหนือนั้นพบที่เป็นการใช้คำเรียกชื่อพืชสมุนไพรคำเดียวกันกับภาษาไทยมาตรฐานและการใช้คำคนละคำกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การใช้คำเรียกพืชสมุนไพรคำเดียวกัน

ในจำนวนชนิดของพืชสมุนไพรทั้งหมด 100 ชนิด ในภาษาไทยมาตรฐานนั้นทุกชนิดปรากฏที่ใช้ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ซึ่งในการใช้คำเรียกชื่อพืชสมุนไพรเป็นคำเดียวกันมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การใช้คำเรียกพืชสมุนไพรคำเดียวกันที่เหมือนกัน พบมีการใช้คำเรียกพืชสมุนไพรชนิดเดียวกันคำเดียวกันที่เหมือนกันกับภาษาไทยมาตรฐานและในภาษาไทยถิ่นเหนือ พบ 7 คำ คือคำว่า ใบหูเสือ แมงลัก บอระเพ็ด ไพร กระถิน ยอ ผักชี

1.2 การใช้คำเรียกพืชสมุนไพรคำเรียกเดียวกันแต่มีการแปรคำต่างกัน พบมีการใช้คำเรียกพืชสมุนไพรคำเดียวกันแต่มีการแปรคำที่แตกต่างกันไป โดยมีการรวบรวมทั้งหมด 18 อำเภอของจังหวัดเชียงราย คัดเลือกคำที่ต่างกันมากที่สุดเหลือเพียง 5 อำเภอ มีจำนวนคำทั้งหมด 498 คำ จาก 505 คำ เป็นการแปรของคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรชนิดเดียวกันคือการใช้แก่นชื่อพืชหรือคำขยายชื่อพืชซึ่งเป็นคำศัพท์เดียวกันแต่มีรูปแบบแตกต่างกัน

2. การใช้คำเรียกพืชสมุนไพรคนละคำ

ในจำนวนพืชสมุนไพร 100 ชนิด ทั้งหมด 18 อำเภอในจังหวัดเชียงราย พบคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรเพียง 5 อำเภอที่ปรากฏคำ รวม 505 คำ ที่เรียกชื่อต่างกัน คนละคำกัน เช่น ผักชีฝรั่ง หอมเป หอมป้อมเปื้อ หอมแป้น ผักชีเหม็น เป็นต้น

2.1 มีแก่นชื่อพืชคนละคำกันนั้นคือมีแก่นชื่อพืชที่มีรูปแบบแตกต่างกัน นอกเหนือจากการแปรแก่นชื่อพืชดังที่กล่าวข้างต้นมาแล้ว

2.2 มีแก่นชื่อพืชและคำขยายคนละคำกัน คือ มีแก่นชื่อพืชและคำขยายที่มีรูปแบบต่างกัน

2.3 มีแก่นชื่อพืชเหมือนกันแต่คำขยายต่างกัน

จากผลการวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นว่า คำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงรายมีการใช้เรียกพืชสมุนไพร ด้วยคำ 4 ส่วน ได้แก่ คำบ่งชื่อพืช หน่วยคำบ่งชื่อพืช แก่นชื่อ และคำขยายชื่อพืช ซึ่งแต่ละอำเภอมิทั้งที่เรียกเหมือนกันบ้าง เรียกแตกต่างกันบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากนำมาเปรียบเทียบกับภาษาไทยมาตรฐานแล้วพบว่า 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่ลาว อำเภอเวียงชัย อำเภอแม่จัน และอำเภอเชียงแสน มีการใช้คำเรียกพืชสมุนไพรต่างกันมากที่สุด แม้ว่าคำเหล่านั้นจะมีความหมายเหมือนกันและเป็นพืชชนิดเดียวกันก็ตาม นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบการแปรของคำเรียกพืชสมุนไพรพบทั้งที่เป็นคำพยางค์เดียว และคำหลายพยางค์ ดังเช่น

1) การแปรพยางค์ของแก่นชื่อหรือคำขยายคือแก่นชื่อหรือคำขยายที่มีมากกว่าหนึ่งพยางค์ หรือสองพยางค์แตกต่างกันไป

2) การแปรของคำสองพยางค์ แก่นชื่อมีสองพยางค์ที่ต่างจากภาษาไทยมาตรฐานซึ่งภาษาไทยมาตรฐานมีสองพยางค์ แต่ในภาษาไทยถิ่นเหนือรูปแปรคำนั้นเป็นสองพยางค์หรือหลายพยางค์ก็ได้ในคำหนึ่งคำ

3) การแปรของคำสามพยางค์ แก่นชื่อมีสามพยางค์ที่ต่างจากภาษาไทยมาตรฐานซึ่งภาษาไทยมาตรฐานมีสามพยางค์ แต่ภาษาไทยถิ่นเหนือรูปแปรคำนั้นเป็นสองพยางค์ ปัจจุบันพบรูปแปรคำทั้งหมดใช้ในความหมายที่กว้างออกไปอีกรวมถึงพืชสมุนไพรที่กินผล กินผัก กินเมล็ด/เมล็ด กินหัว และอื่นๆ ที่ใช้เป็นประโยชน์ได้ ดังปรากฏในตัวอย่างเช่น พืชกินผล พืชกินผักหรือเมล็ด พืชกินหัว พืชกินใบ พืชกินยอด พืชกินดอก และการใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ได้

4.3 การจัดทำแผนที่ภาษาศาสตร์คำศัพท์ของคำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยได้จัดทำแผนที่ 100 แผนที่ เพื่อแสดงให้เห็นว่าคำศัพท์ที่ปรากฏมีกระจายของคำศัพท์ตามแผนที่แสดงไว้ในรูปแบบของรูปแปรคำศัพท์ 100 คำตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

5.1 ผลการวิเคราะห์คำเรียกชื่อพืชสมุนไพรของจังหวัดเชียงราย ดังนี้

1. การวิเคราะห์คำเรียกพืชสมุนไพร การปรากฏของหน่วยคำ พบพืชสมุนไพรชนิดเดียวกัน แต่เรียกชื่อต่างกันเนื่องจากในท้องถิ่นนั้นมองเห็นลักษณะ การชิมรส การสัมผัส หรือแม้กระทั่งอำเภอนั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเรียกชื่อของพืชสมุนไพรชนิดนั้นต่างกัน

2. การปรากฏของหน่วยคำ ในแต่ละอำเภอเรียกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น **หน่วยคำที่ 1** ใบหูเสือ อำเภอแม่ลาว เรียก ด่วนหูเสือ ด้วยพืชชนิดนี้อยู่ในวงศ์ตระกูลเดียวกับสระแหม่นที่เรียกว่า หอมด่วน และมีลักษณะคล้ายกับหูของสัตว์ชนิดหนึ่ง คือ เสือ จึงเรียกตามลักษณะการมองเห็น, อำเภอเมือง เรียก หอมด่วนยักษ์ ด้วยพืชชนิดนี้อยู่ในวงศ์ตระกูลเดียวกับสระแหม่นที่เรียกว่า หอมด่วน และมีขนาดใหญ่ ยักษ์ ในที่นี้แปลว่า ใหญ่ จึงเรียกตามลักษณะการมองเห็น, อำเภอเวียงชัย เรียก ใบหูเผือก ด้วยลักษณะของพืชมีลักษณะสีขาวขุ่น จึงเรียกตามลักษณะการมองเห็น, อำเภอแม่จัน เรียก หอมด่วนหลวง ด้วยลักษณะของพืชชนิดนี้มีขนาดใหญ่ อยู่วงศ์ตระกูลเดียวกับสระแหม่นที่เรียกว่า หอมด่วนหลวง ในที่นี้แปลว่า ใหญ่ จึงเรียกตามลักษณะการมองเห็น, อำเภอเชียงแสน เรียก ปิงเดียปุย ด้วยอำเภอเชียงแสนมีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่หลากหลาย จึงเรียกพืชชนิดนี้ตามภาษาชนเผ่า **หน่วยคำที่ 2** ยี่หระ อำเภอแม่ลาว เรียก จันทมาวอด ด้วยลักษณะของใช้พืชชนิดนี้โดยการนำมาใส่อาหารประเภตสุนัข จึงเรียกตามลักษณะการใช้, อำเภอเมือง เรียก กะเพาควาย ด้วยลักษณะของพืชชนิดนี้อยู่วงศ์ตระกูลเดียวกับกะเพรา แต่มีลักษณะใหญ่กว่า จึงเรียกตามลักษณะการมองเห็น ในที่นี้คำว่า ควาย แสดงถึงความ ใหญ่ และจะไม่ออกเสียงตัวควบกล้ำ, อำเภอเวียงชัย เรียก กะเพาใหญ่ ด้วยลักษณะของพืชชนิดนี้อยู่วงศ์ตระกูลเดียวกับกะเพรา แต่มีลักษณะใหญ่กว่า จึงเรียกตามลักษณะการมองเห็น และจะไม่ออกเสียงตัวควบกล้ำ, อำเภอแม่จัน เรียก กะเพายักษ์ ด้วยลักษณะของพืชชนิดนี้อยู่ในวงศ์ตระกูลเดียวกับกะเพรา

แต่มีขนาดใหญ่ ยักษ์ แสดงถึงขนาดใหญ่ และจะไม่ออกเสียงตัวควบกล้ำ, อำเภอยะแยง เรียก ยะแยงเมือ ด้วยอำเภอยะแยงมีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่หลากหลาย จึงเรียกพืชชนิดนี้ตามภาษาชนเผ่าหรือ การปรากฏของหน่วยคำ ในแต่ละอำเภอยะแยงเหมือนกัน ยกตัวอย่างเช่นฟ้าทะลายโจร ทั้ง 18 อำเภอ เรียกเหมือนกัน คือ ฟ้าทะลายโจร สำหรับที่มาของคำเรียกพืชสมุนไพรชนิดนี้ เรียกตามรากศัพท์เดิม

3. คำเรียกพืชสมุนไพร เป็นลักษณะไวยากรณ์คำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย คำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย พบ 4 ส่วน ได้แก่ คำบ่งชี้พืช หน่วยคำบ่งชี้พืช แก่นชื่อ และคำขยายชื่อพืช มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา และสุพัตรา จิรนนทนาภรณ์ (2555) ศึกษาคำเรียกชื่อพืชในกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือ ผลวิจัยพบว่าโครงสร้างระบบไวยากรณ์คำเรียกชื่อพืชประกอบด้วย 4 ส่วน กลุ่มคำบ่งชี้พืช หน่วยคำบ่งชี้พืช แก่นชื่อ และคำขยายพืช

4. คำขยายชื่อพืช การเปรียบเทียบลักษณะและการใช้คำเรียกพืชสมุนไพร เป็นการเปรียบเทียบระหว่างภาษาไทยมาตรฐานและภาษาไทยถิ่นเหนือ

5. พบการใช้คำเรียกพืชสมุนไพรคำเดียวกัน

6. พบการใช้คำเรียกพืชสมุนไพรคำเดียวกันที่เหมือนกัน

7. พบการใช้คำเรียกสมุนไพรคำเรียกเดียวกันแต่มีการแปรคำต่างกัน

8. การใช้คำเรียกชื่อพืชสมุนไพรคนละคำ

5.2 ศึกษาการแปรของคำศัพท์และการใช้รูปแบบของคำศัพท์ในคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย

1. การแปรของคำเรียกพืชสมุนไพรพบทั้งที่เป็นคำพยางค์เดียว และคำหลายพยางค์ เช่น การแปรพยางค์ของแก่นชื่อหรือคำขยายคือแก่นชื่อหรือคำขยายที่มีมากกว่าหนึ่งพยางค์ หรือสองพยางค์แตกต่างกันไป เช่น การพบรูปแบบพยางค์เดียว, การแปรของคำสองพยางค์ แก่นชื่อมีสองพยางค์ที่ต่างจากภาษาไทยมาตรฐานซึ่งภาษาไทยมาตรฐานมีสองพยางค์ แต่ในภาษาไทยถิ่นเหนือรูปแปรคำนั้นเป็นสองพยางค์หรือหลายพยางค์ก็ได้ในคำหนึ่งคำ, การแปรของคำสามพยางค์ แก่นชื่อมีสามพยางค์ที่ต่างจากภาษาไทยมาตรฐานซึ่งภาษาไทยมาตรฐานมีสามพยางค์ แต่ภาษาไทยถิ่นเหนือรูปแปรคำนั้นเป็นสองพยางค์

2. การพบกลุ่มคำบ่งชี้พืช หน่วยคำบ่งชี้พืช แก่นชื่อ และคำขยายพืชที่สอดคล้องกับงานวิจัยของอัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนาและสุพัตรา จิรนนทนาภรณ์ ที่พบรูปแบบคำศัพท์ ได้แก่

2.1 พืชกินได้

- 1) ที่ใช้รับประทานแบบสดเป็นผักแนม เช่น กระถิน ผักแปม เป็นต้น
- 2) ใช้รับประทานแบบสุกโดยการผ่านความร้อน เช่น มะเขือยาว เป็นต้น
- 3) ใช้ตกแต่งอาหารให้สวยงาม เช่น ผักชี สะระแหน่ เป็นต้น

2.2 แก่นชื่อพืชสมุนไพรจำนวนหนึ่งเป็นคำวิเศษณ์ และจำนวนหนึ่งเป็นคำวิเศษณ์บอกสี เช่น กระเจี๊ยบแดง หอมแดง หอมขาว เป็นต้น

2.3 แก่นชื่อพืชที่พบคำจำนวนหนึ่งจะมาจากการกร่อนเสียง เช่น หมาก+รุม เป็น มะรุม, หมาก+อึก เป็น มะอึก เป็นต้น

3. คำเรียกพืชสมุนไพรของคนท้องถิ่นภาคเหนือของจังหวัดเชียงรายทั้ง 18 อำเภอ พบคำเรียกพืชสมุนไพรที่ต่างกันทั้งหมด 5 อำเภอในจังหวัดเชียงราย มี 4 ลักษณะใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) คำบ่งชื่อพืช 2) หน่วยคำบ่งชื่อพืช 3) แก่นชื่อ และ 4) คำขยายชื่อพืช

4. การแปรรูปคำศัพท์อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางโครงสร้างคำส่วนหนึ่งเกิดจากการย้ายถิ่นฐานของคนในชุมชน หรือแม้กระทั่งชุมชนนั้นมีหลาย ๆ ชนเผ่าปะปนอยู่ด้วย ทำให้คำศัพท์ต่าง ๆ ที่ปรากฏมีโครงสร้างที่ต่างกัน ดังจะเป็นการแปรรูปคำศัพท์ทั้งหมดของการเรียกพืชสมุนไพรในอำเภอเชียงแสนที่เป็นชนเผ่าเมี่ยน อำเภอแม่จัน อำเภอแม่ฟ้าหลวง อำเภอเวียงชัยมีชนเผ่าปะปนอาศัยอยู่ด้วย

5. การแปรรูปคำศัพท์อันเนื่องมาจากเป็นคำที่เรียกเพี้ยนมาจากรากศัพท์เดิม การกร่อนเสียง เรียกตามลักษณะการมองเห็น เรียกตามลักษณะของการใช้ประโยชน์และเรียกตามลักษณะของการสัมผัส

6. การแปรรูปคำศัพท์นั้นอันเนื่องมาจากการอาศัยร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และยังแสดงให้เห็นการใช้ภาษาที่ผสมผสานกันได้อย่างลงตัว พืชชนิดเดียวกันแต่เรียกต่างกันภาษาที่ใช้ก็ต่างกัน แต่คนในชุมชนสามารถเข้าใจกันได้ แสดงให้เห็นว่าการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนไม่เป็นอุปสรรคใด ๆ ต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนนั้น

7. พืชสมุนไพรบางชนิดผู้บอกภาษาที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่รู้จัก ไม่คุ้นเคย อันเนื่องมาจากในชุมชนนั้นไม่ปรากฏพืชสมุนไพรชนิดนี้

5.3 การจัดทำแผนที่ภาษาศาสตร์คำศัพท์ของคำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย แสดงให้เห็นรูปแปรของคำศัพท์ที่แตกต่างกัน เนื่องจากมีคำเรียกที่ต่างกัน และมีแหล่งที่มาที่ต่างกัน ได้แก่ เรียกตามลักษณะการมองเห็น เรียกตามภาษาชนเผ่า เรียกตามรากศัพท์เดิม เรียกตามลักษณะของการใช้ เรียกตามขอบเขตของกลุ่มชาติพันธุ์ เรียกตามลักษณะของการกร่อนเสียง เรียกตามลักษณะของแหล่งที่มา และเรียกตามลักษณะถิ่นอาศัย ผู้วิจัยแบ่งการกระจายรูปแปรของคำศัพท์คำเรียกพืชสมุนไพรตามการเรียกของคำศัพท์นั้น โดยอาศัยแผนที่จังหวัดเชียงราย ได้ใช้แผนที่ของกรมแผนที่ทหาร ผู้วิจัยประสานงานไปทางค่ายทหารเมืงรายมหาราช จังหวัดเชียงราย ซึ่งได้รับความร่วมมือในการทำ การลากกริดแผนที่จังหวัดเชียงราย โดยการทำแผนที่ด้วยโปรแกรม QGIS เพื่อเลือกพื้นที่ที่ต้องการคือจังหวัดเชียงราย เปิดข้อมูลเขตการปกครองระดับจังหวัด ระดับตำบล และตั้งค่าระบบภูมิศาสตร์เพื่อหาพื้นที่ และใช้โปรแกรม Adobe Photoshop ตัดภาพแผนที่ เลือกอำเภอที่ปรากฏในจังหวัดเชียงราย (จำลองเอกสาร จันคำเรือง ตำแหน่งนายสิบแผนที่

ฝ่ายแผนที่ มณฑลทหารบกที่ 37 เชียงราย) จากนั้นลงจุดแผนที่รูปแปดคำศัพท์ให้กระจายตามแผนที่ที่ปรากฏในบทที่ 5 มีความสอดคล้องกับสมทรง บุรุษพัฒน์ (2543: 127)

โดยภาพรวมแล้วคำเรียกพืชสมุนไพรที่ปรากฏให้เห็นในชุมชนต่าง ๆ นั้น ไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชน ที่ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ ย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่นหรือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ถึงแม้ว่าถิ่นฐานนั้นจะห่างไกลเพียงใด การเรียกคำศัพท์ก็มีความแตกต่างกัน แต่เข้าใจกันว่าพืชชนิดนั้นคืออะไร ใช้ทำอะไร ลักษณะเป็นอย่างไร มีรสชาติแบบใดบ้าง รับประทานได้มากน้อยแค่ไหนจึงจะได้ผลดี พืชสมุนไพรแต่ละชนิดไม่เพียงแต่ทำให้สุขภาพดีขึ้นแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่ทำให้ผู้วิจัย และผู้ที่พบเห็นนำไปศึกษาต่อยอดได้ในอนาคตต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง“ภูมิศาสตร์คำศัพท์และคำเรียกพืชสมุนไพรในจังหวัดเชียงราย” ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล อภิปรายผล โดยรวบรวมข้อมูลและข้อเสนอแนะไว้ ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาและพัฒนาคำเรียกชื่อในหมวดอื่น ๆ เช่น คำเรียกชื่อปลาพื้นเมือง คำเรียกชื่อเครื่องมือกลกรรม โดยเฉพาะเครื่องมือทางการเกษตรของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย เป็นต้น

2. ควรมีการศึกษารูปแปรของคำศัพท์โดยแสดงเป็นแผนที่ภาษา เนื่องจากจะทำให้เห็นการกระจายตัวของคำศัพท์ในบริเวณต่าง ๆ ที่ศึกษาได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น รูปแปรของคำศัพท์อาจเป็นรูปแปรที่เกิดจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกของภาษา

3. การศึกษาคำเรียกชื่อพืชทำให้เห็นพื้นฐานของระบบคิดของมนุษย์แต่ละกลุ่มชนที่ถูกหล่อหลอมจากสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อที่ต่างกันไป ผู้วิจัยเห็นว่านอกจากการศึกษาไวยากรณ์ของภาษาแล้ว การศึกษามโนทัศน์ผ่านคำเรียกชื่อ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการที่มนุษย์จะเรียนรู้และเข้าใจกันและกัน และควรนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน เหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้อาจจะทำให้มีผู้สนใจมากยิ่งขึ้น

4. นอกจากการศึกษารูปแปรและการใช้รูปแปรของคำเรียกชื่อพืชสมุนไพรแล้ว ควรมีการศึกษาความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับพืชสมุนไพรของแต่ละชาติพันธุ์ พืชที่เป็นมงคลและอวมงคลในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ปวรวรรณ เขาเรียง. (2563). การเปรียบเทียบระบบเสียงภาษาไทยถิ่นเหนือ อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง กับภาษาไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา. *วิจิตรวรรณสาร*, 4(2), 59-84.

พินิจ จันทร และคณะ. (2551). *สมุนไพรบำบัด*. กรุงเทพมหานคร: ฐานบุ๊คส์.

- พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542. (2542).
การแพทย์แผนไทย. **ราชกิจจานุเบกษา**. หน้า 29.
- วณัฐชา จันคำเรือง. (2565). **แผนที่เชียงราย**. มณฑลทหารบกที่ 37 เชียงราย:จังหวัด
เชียงราย.
- วิไลศักดิ์ กิ่งคำ. (2554). **ภาษาไทยถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุณัฐชา กันทา. (2562). คำเรียกชื่อพืชพื้นบ้านในภาษาไทยใหญ่ บ้านเมืองปอน ตำบลเมือง
ปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. **มังรายสารเชียงราย**, 7(1), 91-105.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2550). แผนที่ภาษาชาติพันธุ์ในประเทศไทย: กรณีภาษาชาติพันธุ์ใน
ภาคเหนือ. การสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในประเทศ
เพื่อทำแผนที่วัฒนธรรม: ภาคเหนือ. **ดุชนิพนธ์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2543). **ภูมิศาสตร์ภาษาถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: เอกพิมพ์ไทยจำกัด.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2559). ภูมิศาสตร์คำศัพท์ภาษาไทยวน. **วารสารภาษาและ
ภาษาศาสตร์**, 34(2), 20-45.
- สมหวัง อินทร์ไชยและคณะ. (2560). **คู่มือศึกษาพันธุ์ไม้ในมหาชาติล้านนา**. เชียงราย:
เทคโนโลยีปริ้นติ้งเซ็นเตอร์.
- หลวงปู่ศุข. (2539). **ตำรายาหลวงพ่อศุข วัดมะขามเฒ่า**. ส.ภักดี ถนนตะนาว พระนคร.
กรุงเทพมหานคร.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2552). การแปรของคำเรียกชื่อพืชในเขตพื้นที่รอยต่อ 9 จังหวัด
ภาคเหนือตอนล่าง. **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 6(2), 67-84.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา และสุพัตรา จิรนนทนาภรณ์. (2555). การศึกษาคำเรียกชื่อพืช
ในกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือ. **รายงานการวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์:
มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2557). การศึกษาคำเรียกชื่อพืชในกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในเขต
ภาคเหนือ. **NaresuanUniversity**, 1(21), 72-92.